

АУДИТ ПІДПРИЄМСТВ, ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ У ФІНАНСОВІЙ КРИЗИ

Вступ.

Кризова ситуація — це особлива ситуація, що характеризується ризиком банкрутства, слабкою конкурентною позицією, фінансовою нестійкістю. Традиційні методи управління не погоджують організаційні цілі з мінливою ситуацією, цілі залишаються колишніми, але якщо в нормальній ситуації цілями будь-якої організації є прибутковість, захоплення нових ринків тощо, то в кризовій ситуації головна мета — це виживання. Виникає дисбаланс між потребами підприємства і його можливостями. Щоб уникнути банкрутства і ліквідації, підприємство повинне мобілізувати свої ресурси на вирішення завдання виходу із кризи, а це вже ціль не просто управління, а ризик-менеджмент підприємства, що адаптований до стратегічних ризиків, антикризового керування.

Мета статті визначити місце аудиту в антикризовому управлінні підприємством.

Важливою тенденцією діяльності підприємства в сучасних умовах є зростання ролі інформаційних ресурсів. Ця тенденція зумовлена ускладненням технічної бази і технології виробництва, збільшенням числа факторів, які впливають на вирішення складних виробничих та управлінських проблем. Зростання управлінської інформації відбувається не лише за обсягом, але й за змістом.

Складнішими стають комунікаційні зв'язки, процедури і методи прийняття рішень, що вимагає додаткової інформації, яка відсутня у традиційній системі фінансового обліку.

Управління інформаційним процесом ставить дедалі більші вимоги перед управлінцями щодо розуміння ролі інформації та знань керівника в галузі створення інформаційних систем.

Незалежно від суспільно-економічних відносин дані бухгалтерського обліку завжди є основним джерелом вихідної інформації для антикризового управління. Це пояснюється тим, що система бухгалтерської інформації найповніше охоплює явища і процеси, що відбуваються на підприємстві і котрі аналізують як на мікро-, так і на макрорівні.

Головною перевагою бухгалтерської звітності для аналітичних служб різних рівнів управління повинна стати повнота, надійність, неупередженість та своєчасність інформації, можливість її трансформації, особливо в умовах фінансової кризи.

Зменшення інформаційного ризику можливе лише за умови проведення незалежного аудиту.

Питанням організації і методики аудиту присвячено багато праць українських і зарубіжних вчених: Ф.Ф. Бутинець, А.Г. Загородній, М.В. Корягін, А.В. Єлисеєв, А. М. Кузьмінський, Л.П. Кулаковська, Ю.В. Піча, Б.Ф. Усач, Р. Адамс, Р. Монтгомері. Але, на жаль, у цих працях недостатньо уваги приділено визначенню місця аудиту в антикризовому управлінні діяльності підприємства.

Аудит підприємств, які перебувають у кризовому стані, а саме в стані фінансової кризи, розглядається в роботах О.О. Терещенко, О.І. Копилюк, А.В. Череп, А.М. Штангрет.

Дане питання висвітлюється у працях О.О. Терещенко, О.І. Копилюк, А.В. Череп, А.М. Штангрет.

Методи та результати

Термін аудит виник у латинській мові понад дві тисячі років тому і в перекладі означає „той, хто слухає”, але і на сьогодні в економічній літературі немає однозначного визначення поняття (сутності) аудиту, а тому його мета і завдання неоднакові.

Ф.Ф. Бутинець зазначає, що у вітчизняній і зарубіжній літературі немає єдиного підходу до визначення сутності, мети та призначення аудиту, і визначає аудит як „підприємницьку діяльність аудиторів по здійсненню перевірок стану бухгалтерської звітності, документального оформлення фактів господарського життя та інших фінансових зобов'язань і вимог з метою встановлення достовірності їх фінансової звітності та відповідності здійснених ними господарських операцій нормативним і законодавчим актам; аналізу фінансового стану та виявлення можливості покращення діяльності, а також надання консультаційних послуг з різних обліково-економічних та правових питань”[1, с. 9].

А.М. Кузьмінський визначає аудит як незалежну перевірку бухгалтерської звітності та іншої обліково-звітної інформації про діяльність підприємств з метою підтвердження їх достовірності й законності [2, с. 11].

А.Г. Загородній визначає аудит як перевірку фінансових звітів, що має на меті встановити відповідність складених фінансових звітів (у всіх суттєвих аспектах) чинному законодавству та встановленим нормам [3, с. 366].

Згідно з Законом України від 22.04.1993 р № 3125-XII „Про аудиторську діяльність”: аудит - це перевірка публічної бухгалтерської звітності, обліку, первинних документів та іншої інформації щодо фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання з метою визначення достовірності їх звітності, обліку, його повноти і відповідності чинному законодавству та встановленим нормативам.

На сьогодні у зв'язку зі змінами, внесеними до Закону України «Про аудиторську діяльність» (Закон України N 140-V (140-16) від 14.09.2006), аудит – це перевірка даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності суб'єкта господарювання з метою висловлення незалежної думки аудитора про її достовірність у всіх суттєвих аспектах та відповідність вимогам законів України, положень (стандартів) бухгалтерського обліку або інших правил (внутрішніх положень суб'єктів господарювання) згідно із вимогами користувачів.

Таким чином, вищенаведені визначення аудиту та згідно з національним чинним законодавством – аудит зводиться до перевірки фінансової звітності, уся інша робота аудитора – супутні послуги (рис. 1).

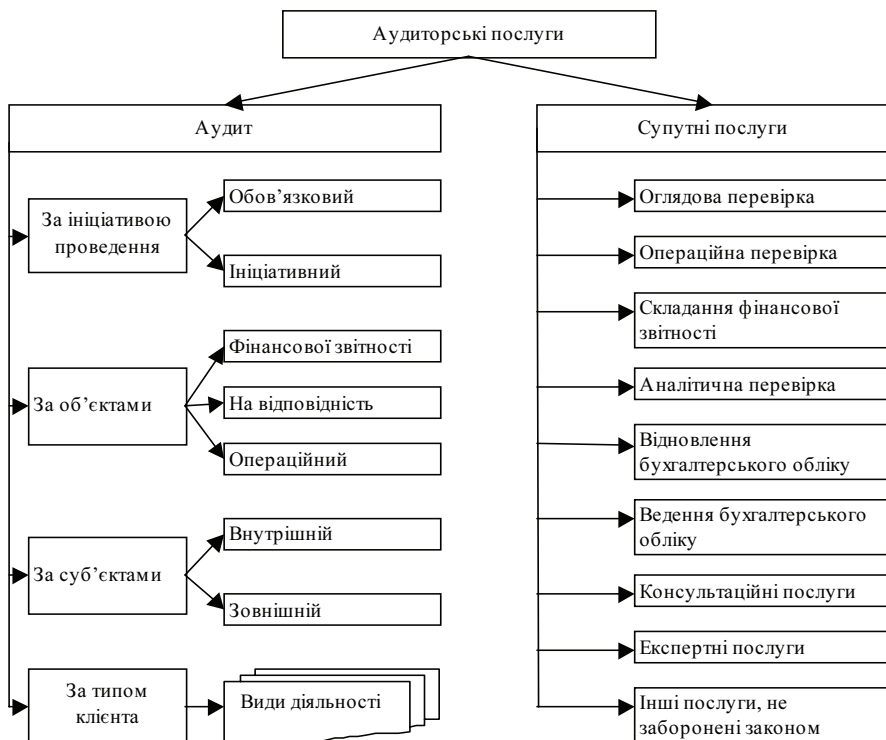

Рис. 1. Аудиторські послуги, які надаються користувачам фінансової звітності

Визначення аудиту, яке міститься у «Положенні про основні концепції аудиту», опублікованому в 1973 р. Комітетом з основних концепцій аудиту Американської асоціації бухгалтерів, включає як процес, так і мету аудиту: аудитом називається систематичний процес об'єктивного збору й оцінки свідчень про економічні дії і події з метою визначення ступеня відповідності цих тверджень чинним критеріям і надання результатів перевірки зацікавленим користувачам [5, с. 20].

На наш погляд, найповніше визначення аудиту дав Р.Монтгомері: „Аудитом називають системний процес об'єктивного збору і оцінки свідчень про економічні дії і події з метою визначення ступеня відповідності цих тверджень встановленим критеріям і представлення результатів перевірки зацікавленим користувачам” [6, с. 19].

У навчальному посібнику Г. М. Давидова зазначено, що метою аудиту фінансової звітності є висновок аудитора про те, чи відповідає фінансова звітність у всіх суттєвих аспектах інструкціям, які регламентують порядок підготовки і подання фінансових звітів. За результатами аудиту складають аудиторський висновок про реальний фінансовий стан суб'єкта господарювання [7, с. 18].

Заслужовує на увагу теза Н. І. Дорош про те, що основною метою проведення аудиту є підтвердження достовірності фінансової інформації. При цьому достовірність фінансової звітності передбачає відсутність суттєвих помилок та викривлень інформації [8, с. 37].

Більш зрозуміло визначена мета (ціль) звичайного аудиту фінансової звітності, здійснюваного незалежним аудитором, у книзі «Аудит Монтгомері». В ній метою аудиту є висловлення думки про те, наскільки правильно фінансова звітність відбиває фінансовий стан, результати операцій і грошові потоки відповідно до загальноприйнятих принципів обліку.

Б.Ф. Усач ототожнює аудит з „незалежною експертизою фінансової звітності комерційних підприємств уповноваженими на те особами (аудиторами) з метою підтвердження її достовірності для державних податкових органів і власників. Іншими словами, аудит - це надання практичної допомоги керівництву й економічним службам підприємства щодо ведення справ і управління його фінансами, а також щодо налагодження бухгалтерського фінансового та управлінського обліку, надання різних консультацій” [9, с. 6].

О.О. Терещенко розглядає аудит як „незалежну експертизу публічної бухгалтерської та фінансової звітності, іншої інформації щодо фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання, мета якої – перевірити достовірність їх звітності, визначити повноту та відповідність чинному законодавству здійснюваного обліку та сформулювати висновки про реальний фінансовий стан підприємства ” [10, с. 73].

Отже, можна зробити висновок, що аудит - це перевірка фінансової звітності підприємства з метою висловлення думки аудитора про відповідність її певним критеріям та реальність відображення фінансового стану підприємства.

Рішенням Аудиторської палати України від 18.04.2003 р. №122/2 прийнято стандарти аудиту та етики Міжнародної федерації бухгалтерів як національні стандарти аудиту з 1 січня 2004 року.

Структура стандартів, виданих Радою з міжнародних стандартів аудиту та надання впевненості, наведено на рисунку 2.

У відповідності до міжнародної концептуальної основи завдань з надання впевненості: „завдання з надання впевненості” - це завдання, виконуючи які, практик

робить висновок, призначений підвищити ступінь довіри майбутніх користувачів, які не є відповідальною стороною, щодо результатів оцінки порівняння предмета завдання з відповідними критеріями.

Результатом оцінки є інформація щодо:

визнання, оцінки, твердження та розкриття інформації, поданої у фінансовій звітності;

оцінка ефективності внутрішнього контролю.

Рис. 2. Структура стандартів, виданих Радою з міжнародних стандартів аудиту та надання впевненості

Дана концептуальна основа передбачає два типи завдань із надання впевненості: завдання з надання обґрунтованої впевненості; завдання з надання обмеженої впевненості.

Різниця між цими типами завдань полягає у ступені інформаційного ризику і, як наслідок, результат завдання є основою для, у першому випадку, позитивної форми висновку, що відповідає прийнятно низькому рівню ризику, у другому випадку – негативної форми висновку і відповідно прийнятному рівню ризику у межах завдання.

Предмет та інформація завдання з надання впевненості можуть мати різну форму:

фінансові показники, що виражають історичний та/або прогнозований фінансовий стан, платоспроможність та ліквідність підприємства;

ключові показники продуктивності та ефективності діяльності підприємства;

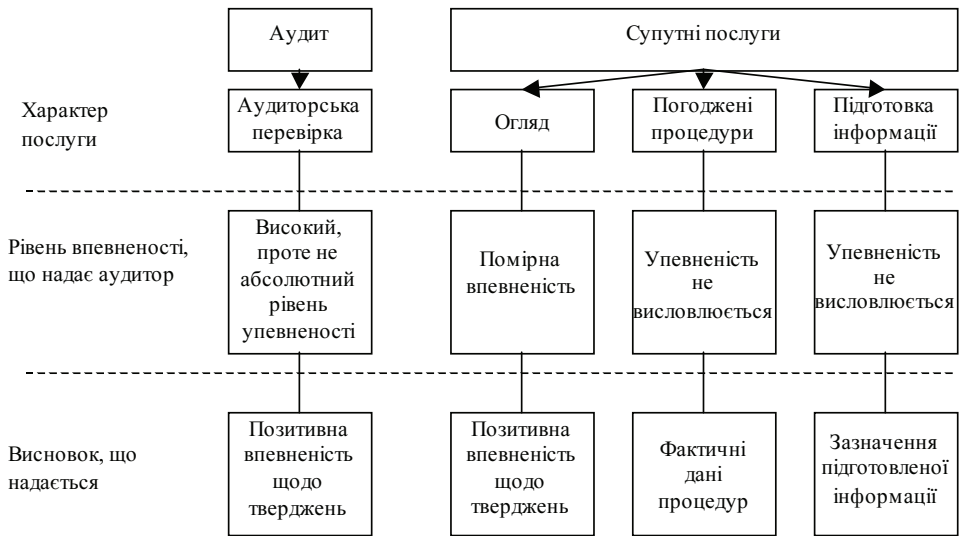
системи внутрішнього контролю, інформаційних технологій з боку ефективності їх функціонування;

корпоративне управління, управління ресурсами, відповідність законодавству;

фізичні характеристики процесу виробництва тощо.

Основними вимогами до предмета завдання з надання впевненості є, перше, можливість визначення та послідовної оцінки або вимірювання за обраними критеріями; друге, можливість отримання інформації про стан об'єкта певними процедурами з достатньою кількістю доказів на підтримку висновку про обґрунтовану або обмежену впевненість у залежності від завдання.

Міжнародний стандарт аудиту 120 розрізняє аудиторські перевірки і супутні послуги, рисунок 3.

Рис. 3. Концептуальна основа аудиту та супутніх послуг

Таким чином, аудиторська перевірка фінансових звітів, відповідно до концептуальної основи міжнародних стандартів аудиту, має на меті надати аудиторі можливість висловити думку про те, чи складені ці фінансові звіти (у всіх суттєвих аспектах) відповідно до визначеної концептуальної основи фінансової звітності, тобто до міжнародних чи національних стандартів бухгалтерського обліку. При цьому аудитор, проводячи аудиторську перевірку, надає високий рівень упевненості, враховуючи ризик невиявлення, рівень упевненості не може бути абсолютним.

Супутні послуги включають, як видно зі схеми, огляди, погоджені процедури та підготовку інформації.

Метою огляду фінансових звітів є можливість аудитора констатувати, чи побачив аудитор те, що змушує його вважати, що фінансові звіти не складені в усіх суттєвих аспектах з визначеною концептуальною основою фінансової звітності. В ході огляду аудитор використовує процедури, які не надають усіх свідчень, як при аудиторській перевірці, тому рівень впевненості, що надає аудитор, є помірним.

Завдання з проведення погоджених процедур включає процедури, характерні для аудиторської перевірки, погоджені аудитором, суб'єктом господарювання та третьою стороною. Результатом завдання є висновок про фактичні дані, на основі яких одержувачі формують власні висновки.

Завдання з підготовки інформації полягає у збиранні, класифікації та узагальненні фінансової інформації аудитором, використовуючи свій бухгалтерський досвід. Процедури, що використовуються, не дають аудиторі можливості висловити будь-яку впевненість щодо фінансової інформації. Проте користувачі підготовленої інформації отримують послугу, що виконана з належним професіоналізмом та ретельністю.

О.О. Терещенко наводить такі характерні ознаки санаційного аудиту: „характерним для санаційного аудиту є те, що він проводиться на підприємствах, які перебувають у фінансовій кризі. Головна його мета – оцінити санаційну спроможність підприємства на підставі аналізу фінансово-господарської діяльності та наявної санаційної концепції” [10, с. 74].

С.М. Онисько розглядає санаційний аудит як „поглиблений аналіз фінансово-господарського стану підприємств, котрий здійснюється на підприємствах, що перебувають у фінансовій кризі. Основна його мета – оцінити санаційну спроможність господарської структури, визначивши глибину фінансової кризи

та причини її виникнення, виявивши можливості подолання кризи та провести експертизу наявної санаційної концепції” [11, с. 240].

Отже, у відповідності з наведеними означеннями можна говорити про завдання з підготовки інформації, виходячи з концептуальної основи міжнародних стандартів аудиту, а не про огляд фінансових звітів, а значить, про надання аудиторських послуг.

Ініціативний аудит може проводитись на вимогу будь-кого з користувачів фінансової звітності.

Останнім часом з'явився спеціальний термін “Stakeholders”, що саме й означає цю групу осіб. Цікаво те, що, оскільки цей термін не має досить лаконічного перекладу на інші мови, його вимовляють і пишуть буквально, як вимовляють в англійській мові, українською мовою він записується в такий спосіб: “стейкхолдер”. Основними стейкхолдерами підприємства є:

- інвестори;
- кредитори;
- власники підприємства;
- менеджери підприємства;
- працівники підприємства;
- постачальники;
- споживачі (клієнти підприємства);
- суспільні й державні організації.

Зрозуміло, що кожний стейкхолдер на основі однієї і тієї ж фінансової звітності хоче отримати зовсім різну інформацію, табл. 1.

Таблиця 1.

Стейкхолдери і мета використання фінансової звітності

Стейкхолдери	Мета використання фінансової звітності
	Внутрішні
Власники підприємства	Баланс підприємства на останню дату. Можливість реструктуризації виробництва, активів, капіталу, корпоративної реструктуризації. Можливість залучення капіталу. Відповідність системи управління і контролю. Додаткова вартість, створена в результаті санації. Сума коштів на проведення санації підприємства.
Управлінський персонал	Аналіз причин фінансової кризи та слабких місць. Визначення ключових параметрів, що характеризують фінансовий стан підприємства. Виробничий потенціал. Відповідність організаційної структури.
Працівники підприємства	Збереження робочих місць; Забезпечення оплати праці, компенсаційних виплат.
	Зовнішні
Інвестори	Сума інвестицій; Доцільність вкладання капіталу.
Кредитори	Баланс боржника на останню дату. Відомості про наявність у боржника активів, які можуть бути направлені на задоволення вимог кредиторів; Відомості про дебіторську заборгованість на дату подання звіту та про нереалізовані права вимоги; Інші відомості про можливості погашення кредиторської заборгованості. Оцінка ліквідності активів підприємства. Можливості надання кредиту та погашення зобов'язань як майбутніх, так і існуючих.

Постачальники	Можливість подальшої співпраці; Обсяг замовлень; Можливість оплати рахунків-фактур.
Клієнти	Можливості отримання продукції, робіт та послуг; Обсяг реалізації продукції, робіт та послуг; Своєчасність виконання поставок продукції, робіт та послуг.
Органи державного управління і контролю	Правильність розрахунку індексації заробітної плати. Правильність нарахування податків і зборів. Імовірність повернення і сума податкового боргу.

Висновки.

Таким чином, у ході дослідження визначено місце аудиту та аудиторських послуг, які надаються господарюючому суб'єкту під час провадження процедури санації. У ході санації підприємства осіб, зацікавлених у цій процедурі, окрім достовірності фінансової звітності, цікавить інформація щодо фінансового стану та господарської діяльності підприємства-боржника в цілому, а також його санаційної спроможності, що не завжди визначається на основі фінансової звітності.

Чинним законодавством передбачено проведення обов'язкового аудиту при порушенні питання про визнання господарюючого суб'єкта неплатоспроможним або банкрутом. Причому основна мета аудиту в даній ситуації підтвердити інформацію, що міститься у фінансовій звітності про наявні активи, власний капітал та зобов'язання підприємства-боржника, з метою визначення можливості суб'єкта господарювання розрахуватися по своїх зобов'язаннях. Проте в ході процедури санації підприємств у Законі України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" не визначена обов'язковість проведення аудиту.

Тому доцільним під час проведення санації є залучення аудитора для надання аудиторських послуг з проведення аналізу фінансового стану підприємства-боржника та можливостей відновлення його платоспроможності.

В економічній літературі трапляються погляди дослідників щодо існування санаційного аудиту. Нами доведено, що застосування цього аудиту можливе лише до моменту складання та підписання плану санації. Проте він не буде відрізнятися від звичайного аудиту під час господарської діяльності юридичної особи. Тому такий аудит не можна називати санаційним.

Джерела та література:

1. Бутинець Ф.Ф. Аудит: Підручник для студентів спеціальності „Облік і аудит” вищих навчальних закладів. – 2-е вид., перероб. та доп. – Житомир; ПП „Рута”, 2002. – 672 с.
2. Аудит: Практ. посіб. / А. Кузьминский, Н. Кужельный, Е. Петрик, В. Савченко и др.; Под ред. А.Кузьминского. – К.: Учетиформ, 1996. – 283 с.
3. Загородній А.Г. та ін. Аудит: теорія і практика: Навчальний посібник / Загородній А.Г., Корягін М.В., Єлісєєв А.В., Полякова Л.М., Блотнер В.Г., Бобрович О.Б., Будзан Н.В., Литвиненко Н.О., Озеран А.В., Озеран В.О., Савка Н.М., Соловій М.М., Тимофєєва Л.Я., Чернова Н.Й., - 2-е вид., перероб. і доп. – 2004. – 456 с.
4. Аудит и ревизия: Справочн. посіб. / А. Бавдей, И. Белый, Н. Дробышевский и др.; Под общ. ред. И.Н. Белого. – Минск: Мисанта, 1994. – 221 с.
5. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики. Видання 2006 року. – К.: ТОВ “ІАМЦАУ Статус”, 2006. -1152 с.
6. Аудит Монтегомери: Пер. с англ. / Ф. Дефлиз, Г. Дженик, В. Рейлли, М. Хирш; Под. ред. Я.В. Соколова. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1997. – 542 с.
7. Давидов Г.М. Аудит. Підручник. – К.: Знання, 2004. – 514 с.
8. Дорош Н.І. Аудит: етодологія і організація. – К.: Т-во Знання, КОО, 2001. – 402 с.
9. Усач Б.Ф. Аудит: Навч. посіб. - К.: Знання-Прес, 2002.
10. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2004. – 412 с.
11. Онисько С.М. Фінансова санація і банкрутство підприємств. Підручник. – Львів; „Магнолія плюс”; видавець СПД ФО Піча В.М., 2006. – 265 с.